

La situació de l'ensenyament després del decret de Nova Planta: la instrucció a Reus

Josep Fàbregas Roig²⁰⁹

Judit Vidal Bonavila

Universitat Rovira i Virgili

1. INTRODUCCIÓ

El segle XVIII havia de ser el segle del progrés i de la renovació, que preconitzava la Il·lustració. Aquest progrés va significar l'aparició de nombroses institucions culturals: acadèmies de la llengua, de la història, de jurisprudència, de belles arts; escoles de nàutica, d'enginyers de camins, canals i ports; jardins botànics, etcètera; es van reformar les universitats i els col·legis majors; també es van preocupar per l'educació les Societats Econòmiques de Amigos del País. L'educació va rebre l'impuls del pensament il·lustrat, els seus teòrics consideraven la instrucció com el camí per assolir la felicitat; encara que, per una banda, van definir un model tan exigent que només podia estar a l'abast de les elits; i, per l'altra, plantejaven la teoria pedagògica seguint l'estratificació de la societat estamental. L'educació elemental era una via que havia de conduir o bé a la formació dels artesans, o bé no era més que un instrument de profilaxi social.²¹⁰

²⁰⁹ Membres del grup de recerca consolidat de la Universitat Rovira i Virgili Ideologies i Societat a la Catalunya Contemporània (ISOCAC).

²¹⁰ Carlos MARTÍNEZ SHAW (1996), *El Siglo de las Luces. Las bases intelectuales del reformismo*, Madrid, Temas de Hoy, p. 13-25, 96.

Durant els segles XVI i XVII, a Catalunya, els centres de formació oficials es restringien en els Estudis Generals i els Seminaris, ubicats en les principals ciutats. Aquests Estudis —antigues universitats— que impartien educació superior, se situaven a Barcelona, Girona, Lleida, Solsona, Tarragona, Tortosa i Vic. Després del decret de Nova Planta aquests centres es van clausurar, per crear una única universitat a Cervera. Amb això no volem dir que aquesta universitat acabés monopolitzant l'ensenyament, perquè diversos col·legis del Principat, la majoria religiosos, estaven autoritzats a impartir determinats estudis, com fou el cas del col·legi jesuïta de Betlem a Barcelona, el convent de Sant Domènec de Tortosa o els col·legis de jesuïtes de Girona, Figueres, entre altres.²¹¹

Durant aquesta època, l'ensenyament primari que s'impartia en localitats d'un cert pes demogràfic, Reus n'era un exemple, estava sota el control dels municipis i de mestres privats, els quals amb uns fons migrats intentaven inculcar les primeres lletres a aquelles capes de la societat més desfavorides. A mesura que va avançar el segle XVIII els centres religiosos van assolir més protagonisme. Les escoles de minyons, dedicades a l'ensenyament de les primeres lletres i a llegir, escriure i comptar, convivien amb les escoles de gramàtica i amb els ensenyaments de minyones, dedicats a la costura.

La bibliografia dels segles XVII i sobretot del XVIII ens ofereix diversos tractats d'educació obra de Locke, Picornell, Rousseau, Vernay i altres.²¹² En el cas de Catalunya Baldiri Reixach, rector de l'església parroquial de Sant Martí d'Ollers, el 1748 havia publicat unes instruccions en les quals destacava la importància que tenia la bona educació per als minyons. En el capítol primer assenyalava els quatre sectors interessats en l'educació: els minyons, els pares naturals, els «pares de la República» i els mestres. En el nostre estudi ens interessa particularment l'actuació dels «pares de la República» i la dels mestres. Els «pares de la República», segons Reixach estaven obligats a procurar el bé públic, el qual depenia de la bona educació dels minyons, perquè aquells que en un moment determinat eren joves, algun dia serien propietaris, corregidors, batlles, jutges de les audiències, governadors, eclesiàstics, etc.

La tasca de les autoritats no es limitava solament a proveir els càrrecs de magisteri, sinó que en el moment d'acceptar un mestre també havien de vigilar que fos persona de

²¹¹ Ana Maria ORIOL MONCANUT (1959), *La enseñanza en Barcelona a fines del siglo XVIII*, Madrid, CSIC / Instituto San José de Calasanz de Pedagogía, p. 38-39.

²¹² John LOCKE (1693), *Some thoughts concerning education*; Jean Jacques ROUSSEAU (1762), *Émile, ou de l'éducation*; Juan Picornell GOMILA (1786), *Discurso teórico-práctico sobre la educación*; Luís António VERNEY, *Barbadinho* (1746), *Verdadeiro método de estudar*; Sylvie IMPARATO-PRIEUR (2000), «La enseñanza de primeras letras en España en la segunda mitad del siglo XVIII: contenidos y métodos a través de algunos tratados de enseñanza», *Contextos Educativos*, 3, p. 235-252; també cita Felipe SCÍO (1780), *Método uniforme para las escuelas de cartilla de deletrear, escribir, aritmética, gramática castellana y ejercicio de doctrina*; Joseph de ANDUAGA Y GARIMBERTI (1781), *Arte de escribir por reglas y sin muestras: establecido de orden superior en los Reales Sitios de San Idelfonso y Valsain después de haberse experimentado en ambos la autoridad de su enseñanza y sus ventajas respecto del método usado hasta ahora en las escuelas de primeras letras*; Juan RUBIO (1788), *Previsiones dirigidas a los maestros de primeras letras*; Torcuato TORIO DE LA RIVA (1798), *Arte de escribir por reglas y con muestras*.

bons costums i amb habilitats per desenvolupar amb cura aquesta tasca. Si la provisió de la plaça es feia per concurs, aconsellava que els opositors es presentessin un mes abans de la prova, per conèixer les qualitats dels candidats, ja que «no sempre el que fa millor examen és el que sap més». Reixach, a banda dels coneixements, valorava altres aptituds com són la prudència, la paciència, la modèstia, l'aplicació, la temperància i la castedat, perquè: «[...] que val lo Mestre, per docte que sie si es imprudent, ò arroixat, ò ple de vanitat ò glotó, ò amador del sexo femeneo, ò es impacient ò no es aplicat.»²¹³

2. L'ENSENYAMENT ANTERIOR AL DECRET DE NOVA PLANTA

2.1. Breus anotacions sobre l'ensenyament a Reus fins al segle XVII

En la parte meridional de la renombrada Cataluña y en el centro del campo de la anti-quísima Tarraco se eleva una moderna ciudad, si celebre por sus mercados y admiradas por sus múltiples industrias, no agena al movimiento intelectual de aquellos pueblos que ansían la libertad para el progreso, y el progresos para su digna satisfacción... La instrucción pública, no en lo que se refiere únicamente en la enseñanza primaria, sino en lo que puede justamente llamarse grado a ella superior, podemos ayarla en el año 1501, en cuya fecha, el consejo municipal establece una clase de Gramática Latina.²¹⁴

L'ensenyament del llatí i la seva difusió entre les classes populars va ser fonamental en una època en què la major part de les publicacions eren redactades en aquesta llengua. Si tenim present aquesta data llunyana de 1501, citada en el text anterior, podem afirmar que des de ben aviat l'interès del consell municipal per l'ensenyament va ser notable. El predomini del clergat durant l'edat mitjana i la influència que l'Església va exercir en el nostre territori feien necessaris els coneixements de teologia. Reus no va ser aliena a aquest moviment i, el 1511, juntament amb la càtedra de llatinitat, va establir l'ensenyament de Sagrada Teologia, que va durar tres anys.

El municipi no es va desentendre de l'educació i, el 1601, en la reunió celebrada el 25 d'abril, amonestava el mestre de gramàtica perquè fes llegir aquells autors considerats més representatius. El 31 de juliol de 1611 negociava contractar un altre professor i el 10 de setembre de 1623 aprovava proveir la càtedra de gramàtica en una pública oposició, per tal d'adjudicar-la a la persona més ben preparada.

En aquesta tasca educativa també hi van col·laborar els pares carmelites descalços, amb els quals el 12 de setembre de 1630 el municipi es va comprometre a abonar cent

²¹³ Baldiri REIXACH (1748), *Instruccions per la ensenyança de minyons*, Girona, Narcís Oliva Estamper i Llibreter, p. 1, 18-21.

²¹⁴ Arxiu Històric de Tarragona (AHT) (1878). *Memoria del Instituto de segunda enseñanza de la ciudad de Reus por Don Isidoro Frias Fontanilles, vicedirector y catedrático del mismo*, Reus, p. 3.

lliures catalanes a l'any, per acollir gratuïtament els fills dels reusencs que volguessin estudiar filosofia i teologia.²¹⁵

Amb tot, el consell municipal no va deixar de contractar diverses persones que s'ocupaven de l'ensenyament elemental; de les aules de gramàtica; i de la formació de les noies.

2.2. L'ensenyament entre dos segles

A finals del segle XVII, en els consells d'oficis reflectits a les actes municipals, juntament amb els altres càrrecs, trobem la relació d'ensenyants dedicats a impartir les diverses matèries. Per a aquest treball hem estudiat una sèrie que abraça cinquanta anys, entre 1691 i 1740, que justifiquem per poder disposar d'un període prou ampli, previ a l'aplicació del decret de Nova Planta i a tenir una visió posterior, una vegada que aquest es va consolidar, a fi de poder comparar-los.

A la dècada dels anys noranta del segle XVII el municipi disposava de dos o tres mestres de minyons que iniciaven en la lectura, l'escriptura i a comptar; d'un o dos mestres de gramàtica; i de mestres de minyones que, en nombre variable, a més d'ensenyar a cosir i fer puntes, impartien doctrina cristiana.

Pel que fa als mestres de minyons, Pere Pau Borrell i Tomàs Canals van omplir els últims anys del segle XVII, malgrat que la tasca docent de Borrell es va allargar fins a 1732. Des de l'any 1696, en què es va afegir Pau Miralles, fins al 1711, es va disposar de tres mestres; des d'aquesta data fins al 1729 van tornar a ser dos docents. A partir dels anys trenta del segle XVIII, l'augment de la població justifica l'entrada de nous professors.²¹⁶

En relació amb els mestres de gramàtica, podem dir que el nombre oscil·lava entre un i dos. De fet, hi havia dues aules de gramàtica, que depenent del nombre d'alumnes eren ateses per un sol llicenciat. Els anys finals del segle XVII el responsable va ser Pere Pau Forcada; l'any 1697 s'hi va afegir el prevere Josep Cotxí, i el 1700, van cessar els dos llicenciats que impartien la matèria i el Consell va treure la plaça per oposició. Amb aquest motiu es va fer públic el concurs a diverses viles; mentre la plaça es proveïa, el reverent Rafael Serrà es va fer càrrec interinament de l'ensenyament. Fins el 1709 van compartir la docència, encara que mai de manera conjunta, Serrà, Joan Fort i Miquel Bellverd. Passat aquest període van ser substituïts per Josep Cotxí, que va regir les dues aules de gramàtica en solitari fins al 1717. Els anys 1718 i 1719 les aules van ser dirigides per Joan Sardà.

²¹⁵ Els carmelites havien fundat el 1606 un nou convent que se situava en uns terrenys de la partida del Camí Nou, als afores de Reus, a la sortida del portal de Monterols.

²¹⁶ A la taula final tenim la relació dels docents que van ensenyar a Reus entre 1691 i 1740.

La docència de les noies, a càrrec de les mestres de minyones, s'encaminava a tasques assignades a les dones. L'ensenyament femení estava en inferioritat de condicions envers el masculí, a diferència dels mestres, a les senyores dedicades a la docència de nenes només se'ls requeria un informe de vida, de bons costums i la prova de conèixer la doctrina cristiana, no ha de sorprendre que moltes no sabessin ni llegir ni escriure.²¹⁷ Al llarg dels anys el nombre d'ensenyants va variar, segons la disponibilitat econòmica i el nombre d'alumnes. Podem afirmar que, a mesura que avancem en el temps, van anar augmentant i quan arribem a la dècada dels anys vint del segle XVIII trobem fins a sis persones dedicades a aquesta ocupació.

3. L'APLICACIÓ DE LA NOVA PLANTA EN L'ENSENYAMENT

Com és sabut, el decret de Nova Planta, publicat a la cèdula reial de 16 de gener de 1716 va retallar les institucions de govern de Catalunya, però no podem dir que l'ensenyament en català en resultés directament afectat. Si analitzem l'article 5è:

Las causas en la Real Audiencia, se substanciaran en lengua Castellana, y para que por la mayor satisfacción de las partes, los incidentes de las causas, se traten con mayor deliberación, mando, que todas las peticiones, presentaciones de Instrumentos, y lo demás que se ofreciere, se haga en las Salas. Para lo corriente, y público, se tenga Audiencia publica, Lunes, Miércoles, y Viernes de cada Semana, en una de ellas, por turno de meses.

L'únic que es desprèn de la seva lectura és que els procediments judicials s'havien de realitzar en llengua castellana. En el decret no hi ha cap article que reguli la llengua en què s'haurà de fer l'ensenyament. Sí que és cert que la seva aplicació va facilitar que posteriorment apareguessin altres decrets que sí que van afectar tant l'ensenyament com l'ús del català. Al llarg del segle, diverses normatives van insistir en l'ús de la llengua castellana; aquesta obstinació significa que devia resultar difícil aconseguir-ne el compliment.

L'aplicació va ser relativament lenta; de fet, el primer ajuntament borbònic no es va constituir a Reus fins la sessió del 24 de juny de 1719; uns quants mesos més tard havia redactat, entre altres, una normativa relacionada amb l'ensenyament. El diumenge 28 de gener de 1720 s'havia convocat Consell, presidit pel batlle Josep Parès, regidor degà, per donar a conèixer una instrucció adreçada a tots els mestres de la vila de Reus.

Retre obediència a Felip V tenia sentit, en tant que proveïa els càrrecs municipals; com a regidors els animava la preocupació per cuidar de la «salut» i total restabliment

²¹⁷ Alfredo MARTÍN GARCÍA (2007), «La enseñanza de las primeras letras en El Ferrol de finales del Antiguo Régimen», *Estudios Humanísticos. Historia*, 6, p. 192.

de la «pàtria» i, en relació amb la formació dels joves, calia inculcar una sèrie de virtuts a les noves generacions.²¹⁸

Els regidors tenien clar que era impossible reformar la població adulta i vella; l'argument, amb l'evangeli com a testimoni, era que «Jesús no ressuscità mai cap vell»; volien demostrar que poca cosa es podia fer contra els vicis de l'edat. Amb aquesta expressió, el que es deixava entreveure era la consideració que els adults havien estat formats amb altres idees, ara poc apropiades, i es pretenia canviar la mentalitat a partir d'«instruir» els joves:

Ahont pot lograrse la abundosa cullita de les virtuts, esperada novellada tras que suspira nostre edat es en la Pueril, que desocupada de todas impressions, está capaz per sa ternura de rebre y fecundar lo viu y legitim empelt de la educacio saludable y salutifera, ab qui brotant animo un natural amor a la rectitud y bondat abraça gustòs la disciplina.²¹⁹

D'aquesta manera —certificaven els regidors— s'assegurava una formació racional i agradable a Déu i als homes, duradora i subsistent, sense haver de dependre de l'acció del «vigilant superior», que, com a violenta, acostumava a ser breu. Aquesta formació indicava el camí a seguir i seria una equivocació malbaratar l'ocasió d'aplicar-la.

Els mestres, amb un mètode racional i recta harmonia, havien d'aconseguir l'objectiu abans esmentat. No obstant això, el Consell, sempre vigilant, havia redactat una Instrucció. La saviesa està constituïda per dues parts —així començava—, una és la llum de l'enteniment i l'altra la voluntat. Desenvolupar la primera corresponia a l'ensenyament, mentre que la segona pertanyia a la bona educació.

La feina dels mestres s'orientava a totes dues. Conrear l'enteniment formava part de la seva tasca habitual; tot i així, es feien dues «recomanacions» adreçades al mestre de sintaxi i prosòdia: la primera era que quan els estudiants parlessin entre ells no empressin la llengua vulgar, el català, sinó únicament la llatina; la segona, que tots els anys, a la diada del seu patró Sant Tomàs d'Aquino, a la tarda, el mestre havia de fer pujar un dels alumnes a la trona de la Prioral de Sant Pere per recitar textos en vers o en prosa llatina en homenatge al sant; a l'esmentat acte hi assistiria la comunitat de preveres, els membres del Consell Municipal i el predicador de quaresma. Per la part que corresponia a l'educació, que havia de procurar l'adquisició de bons costums, que segons els coetanis, era el que més falta feia, els mestres havien d'observar la normativa que se'ls indicava.

S'havien d'esforçar en dos aspectes: en qüestions religioses i en assumptes mundans, i en ambdós hi havia molta feina a fer. Lluny del que pensava el filòsof Rousseau, que creia en la bondat natural dels homes, els responsables d'aquestes instruccions no donaven cap oportunitat a la naturalesa humana, i a l'efectivitat de l'educació ben poca,

²¹⁸ ACBC: Fons Municipal. Llibre d'actes 1710-1741. Consell del 28 de gener de 1720, p. 201-206.

²¹⁹ ACBC: Fons Municipal. Llibre d'actes 1710-1741. Consell del 28 de gener de 1720, p. 201-206.

atès que tenien assumit que «mentres y aurá homens y aurá vicis» i com que «l'interior» no es pot «del tot reformar», almenys que en les coses de l'exterior «se cumplesca».

En temes religiosos, mestres i deixebles havien d'acudir, cada dia, a l'església parroquial a resar el rosari. Els estudiants de les aules de gramàtica havien d'estar separats dels minyons, cada mestre s'havia de situar darrera seu i havia de vigilar que cap alumne no es quedés enrere i que guardessin silenci, cosa que no devia ser fàcil.

Els professors havien de tenir anotats els dies que els pares carmelites dedicaven a l'ensenyament de la doctrina, per anar-hi amb els deixebles; també havien de concórrer a la processó que feien els mateixos religiosos, des del seu convent fins a la prioral o a la plaça; durant el curs, el tercer diumenge de cada mes, els estudiants de gramàtica havien d'oïr missa a la Prioral, a la capella del Santíssim, i combregar.

En relació amb les qüestions seculares es van assenyalar tres qualitats que calia fomentar: obediència, modèstia i urbanitat.

L'obediència es considerava molt necessària i la més directament vinculada al magisteri. Els mestres havien d'aconseguir ser obeïts sense tardança; contra les faltes de disciplina, per molt lleus que fossin, no hi havia atenuant.

La modèstia es referia especialment a l'ús apropiat del llenguatge: «Sa Magt. que Deu gde. ya te prohibit ab especial vando la blasfemia y jurament vicios pero [en la policia civil la present vila de Reus] no basta això.» Calia que tots els mestres vigilessin i treballessin per impedir de parlar grollerament; la instrucció exhortava amb vehemència els mestres a castigar amb tot rigor aquestes faltes.

Finalment, pel que fa a la urbanitat, els preceptors havien de manar als seus col·legials que en transitar vora un sacerdot, persona distingida o senyora, quatre o cinc passes abans de trobar-se es traguessin la gorra o el barret, tot abaixant-lo tot el que permetés la llargada del braç; no es podien tornar a cobrir fins que la persona a qui havien saludat no hagués acabat de passar, independentment que hi hagués resposta o no a la salutació.

Si estaven asseguts, i en direcció a ells caminava alguna de les persones abans esmentades, s'havien d'alçar i descobrir-se de la mateixa manera que s'ha comentat anteriorment; no havien de tornar a seure, ni a cobrir-se fins que la persona hagués marxat.

Sempre que algú dels ja citats preguntés alguna qüestió a algun escolar, aquest s'havia de treure la gorra, si en portava, i alçar-se si estava assegut; d'aquesta manera respondria a les preguntes i no es tornaria a seure ni es cobriria fins que la persona se n'hagués anat.

Una vegada el Consell va aprovar el document va determinar que tingués força de llei i que com a tal fos obeïda. Atesa la importància de la instrucció, aquesta va quedar reflectida a l'acta de la reunió, amb l'expressa determinació que per ser una deliberació del Comú calia donar la màxima discreció al procediment, tal com es feia habitualment en aquestes qüestions. Per donar a conèixer l'esmentada normativa es va

ordenar fer-ne quatre còpies segellades i ratificades pel secretari, perquè es distribuïssin a cadascun dels mestres.

Aquestes instruccions no van ser res més que una de les reformes que el nou ajuntament borbònic volia realitzar. Recordem que a la sessió del 24 de juny de 1719 havien pres possessió els nous regidors que substituïen l'antic consell. Des que havien arribat al govern municipal s'havien proposat que la seva gestió fos honesta, útil i agradable. Encara que consideraven que la honestedat era l'aspecte més important, allò que més benefici podia portar a la comunitat era la utilitat; per això les primeres actuacions es van orientar a remodelar les funcions pròpies, abans de passar a ocupar-se de les de la resta.²²⁰

La primera actuació va ser revisar les qüestions d'hisenda. Organitzats els assumptes interns era el moment de treballar en altres aspectes d'interès públic, encara que vinculats a la gestió del Comú, com era l'estat en què es trobaven l'església, l'hospital i les escoles. Es va acordar visitar aquests serveis començant per la sagristia de la paròquia, on es pretenia conèixer les mancances que hi havia i els fons de què disposava per proveir-les. Es va fer el mateix a l'hospital, tot interrogant els administradors amb la idea de col·laborar de la millor manera possible. En un tercer dia s'havia d'anar a visitar les escoles de llegir i escriure, i les de gramàtica, per valorar si la instrucció que s'impartia era «Sancta y Christiana», i de la mateixa manera que en les visites anteriors, calia aplanar les dificultats i vetllar pel «Restauro del Be Publich».²²¹

En la reunió del 15 de gener de 1725 es va decidir visitar aquella mateixa tarda les escoles; havien transcorregut cinc anys des que s'havia aprovat la visita. Els regidors van acordar trobar-se a la capella de la Santa Escuela de Cristo, que en aquell moment servia també d'aula de gramàtica. Estaven avisats el llicenciat Pau Nicolau, mestre de gramàtica, i Pere Pau Borrell, mestre de minyons. Gabriel Munté, regidor degà, va fer un discurs destacant la importància que per a la població tenia l'ensenyament de la joventut i la responsabilitat que en aquesta matèria tenien els «pares de la República».

Als mestres se'ls va demanar, en primer lloc, treballar amb força i seguir la Instrucció que havia aprovat l'Ajuntament el 1720. Els regidors insistien en l'observança de la citada normativa i avisaven que a partir de la data d'aquesta visita no s'acceptaria cap mestre que no disposés de l'aval de complir la normativa vigent. Els docents havien d'informar els alumnes que aquells que no la respectessin serien expulsats de l'estudi, i perquè ningú no pogués al·legar ignorància cada dissabte es llegiria públicament. Acabades aquestes recomanacions Munté, abans d'acomiar-se, va agrair als dos mestres la seva dedicació i els va oferir la col·laboració del consistori per a allò que fos necessari.

²²⁰ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 19 d'agost de 1720, p. 222.

²²¹ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 19 d'agost de 1720, p. 222.

No hi ha constància als llibres d'acords que es fessin més visites, però a l'acta del 2 de març de 1729, la primera resolució que es va prendre va ser continuar practicant les inspeccions periòdiques, tot instant que s'executessin amb cura.²²²

A banda de l'acord de visitar les escoles, aquestes instruccions no van representar canvis substancials en la forma de funcionament dels centres, fins i tot aquestes visites no van ser més que un acte protocol·lari. En aquesta nova etapa, Pere Pau Borrell va continuar com a responsable de l'aula de minyons, mentre que Pau Miralles va ser substituït per Ignasi Batlle, càrrec que va ocupar durant dos anys. A la conclusió d'aquest període Borrell va conduir l'ensenyament de tots els minyons, tot comptant únicament amb un ajudant. La dècada dels anys trenta va significar la jubilació de Borrell, que va ser reemplaçat per Pere Cerarols, i la presència d'un grup cada vegada més nombrós de mestres a causa de l'augment demogràfic: Agustí Guau i Felip Ferran. En els anys quaranta veiem com el grup de mestres va arribar a ser de set, als ja esmentats s'hi van afegir Josep Rull, Felip Segarra i Jaume Gatell.²²³ Aquest últim procedia de Torredembarra i el 1739 va ser recomanat per Juan de Prado Portocarrero, corregidor de Tarragona. La seva incorporació es va justificar perquè en aquell moment hi havia pocs professors en relació amb el nombre d'alumnes i per «la bona aplicació i habilitat del sobre expressat Jaume Gatell», es considerava la persona idònia.²²⁴

Pel que fa als gramàtics, després de les instruccions hi va haver un canvi de professorat; va retornar Rafael Serrà, que havia estat allunyat uns quants anys, i es va incorporar Melcior Barberà, que el 1723, en jubilar-se Serrà, es va quedar sol atenent les dues aules de gramàtica.²²⁵ La plaça, posada a concurs, va ser adjudicada a Pau Nicolau.

L'any 1727 va morir Melcior Barberà, tot quedant vacant la primera aula.²²⁶ Mesos després, Nicolau va fer una petició per accedir a aquesta aula, cosa que no va ser atesa. Fins l'any 1729 no es va adjudicar la plaça a Josep Camprubí; l'any 1732 va passar a la segona aula, tot deixant la primera a Tomàs Auger.

El 1733 el professor de la primera aula era Baltasar Pasqual, el qual únicament la va dirigir un any.²²⁷ L'aula primera es considerava bàsica en la formació de llatinitat, perquè permetia accedir a estudis superiors, no solament els humanístics sinó també

²²² ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 2 de març de 1729, p. 382.

²²³ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 27 de setembre de 1739, p. 496-497.

²²⁴ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 27 de setembre de 1739, p. 496-497.

²²⁵ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 6 de gener de 1724, p. 291.

²²⁶ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 14 d'agost de 1727, p. 370.

²²⁷ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 9 de maig de 1734, p. 429.

els científics; entre altres continguts s'hi ensenyaven les declinacions i els verbs. El consell municipal, en no trobar professionals adequats, va unificar les dues aules sota la supervisió de Camprubí, gramàtic de la segona aula.²²⁸ El primer de juny de 1735 Auger va retornar a la docència de la primera aula.²²⁹

No hi va haver gaires canvis en relació amb les mestres de minyones. En tot cas es donava llibertat per a aquelles que volguessin continuar la docència, però sense percebre salari, encara que tenien franquesa d'allotjament. La documentació no permet identificar les que van continuar, únicament sabem que a partir de 1728 apareix Magdalena Blai com a mestra de cosir, a la qual també se li pagava la casa.

RELACIÓ DE DOCENTS A REUS ENTRE 1691 I 1740 SEGONS ELS LLIBRES D'ACTES MUNICIPALS

<i>Dia</i>	<i>Any</i>	<i>Mestres de minyons</i>	<i>Mestres de gramàtica</i>	<i>Mestres de minyones</i>
7 gener	1691	Pere Pau Borrell Miquel Malla Tomàs Canals	Manuel Campredon	Gerònima Miró
13 gener	1692	Borrell Canals	Pere Pau Forcada	Miró
11 gener	1693	Borrell Canals	Forcada	Miró
10 gener	1694	Borrell Canals	Forcada	Maria Volart Anna Maria Farreras
7 des.	1695	Borrell Canals	Forcada	Volart Farreras Vicenta Rosell
8 gener	1696	Borrell Canals Pau Miralles	Forcada	Volart Farreras Rosell
14 gener	1697	Borrell Canals Miralles	Forcada Prevere Josep Cotxí	Gertrudis Cases Farreras Rosell
12 gener	1698	Borrell Canals Miralles	Forcada Cotxí	Cases Farreras Rosell
11 gener	1699	Borrell Canals Miralles	Forcada Cotxí	Cases Farreras Maria Badia

²²⁸ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 8 de febrer de 1735, p. 444.

²²⁹ ACBC: Fons municipals de Reus. Llibres d'actes municipals 1710-1741. Consell del 9 de maig de 1734, p. 429.

LA SITUACIÓ DE L'ENSENYAMENT DESPRÉS DEL DECRET DE NOVA PLANTA

<i>Dia</i>	<i>Any</i>	<i>Mestres de minyons</i>	<i>Mestres de gramàtica</i>	<i>Mestres de minyones</i>
10 gener	1700	Borrell Canals Miralles	Prevere Rafael Serrà	Rosell Maria Vilalobos Badia Farreras Cases
8 gener	1701	Borrell Canals Miralles	Serrà	Magdalena Vallverdú Farreras Rosell Cases Volart Vilalobos Badia
8 gener	1702	Borrell Canals Miralles	Serrà	Volart Rosell Cases Maria Vast Vallverdú
7 gener	1703	Borrell Canals Miralles	Serrà	Volart Rosell Cases Vilalobos Vallverdú
13 gener	1704	Borrell Canals Miralles	Serrà Joan Fort	Cases Farreras Rafaela Granada Vast
11 gener	1705	Borrell Canals Miralles	Serrà Fort	Cases Farreras Granada Vast
17 gener	1706	Borrell Ignasi Dalmau Miralles	Serrà	Cases Farreras Vast Granada
9 gener	1707	Borrell Ramon Figuerola (ajudant) Miralles	Miquel Bellverd	Farreras Vast Granada Maria Teresa Roig
8 gener	1708	Borrell Figuerola Miralles	Bellverd	Farreras Vast Roig

JOSEP FÀBREGAS I JUDIT VIDAL

<i>Dia</i>	<i>Any</i>	<i>Mestres de minyons</i>	<i>Mestres de gramàtica</i>	<i>Mestres de minyones</i>
13 gener	1709	Borrell Figuerola Miralles	Bellverd	Farreras Vast Granada Roig
12 gener	1710	Borrell Figuerola Miralles	Prevere Josep Cotxí	Farreras Granada Magdalena Calafat Esperanza Canturri
11 gener	1711	Borrell Figuerola Miralles	Cotxí	Farreras Calafat Canturri
10 gener	1712	Borrell Miralles	Cotxí	Farreres Calafat Canturri Roig
8 gener	1713	Borrell Miralles	Cotxí	Farreres Calafat Canturri
3 gener	1714	Borrell Miralles	Cotxí	Calafat Canturri Gertrudis Farratge
13 gener	1715	Borrell Miralles	Cotxí	Calafat Canturri Farratge
27 nov.	1715	Borrell Miralles	Cotxí	Calafat Canturri Farratge
17 gener	1717	Borrell Miralles	Cotxí	Calafat Canturri Farratge Maria Salvador Tecla Estela Marina Giner Farreras
29 gener	1718	Borrell Miralles	Prevere Joan Sardà	Calafat Canturri Farratge Giner Farreras

LA SITUACIÓ DE L'ENSENYAMENT DESPRÉS DEL DECRET DE NOVA PLANTA

<i>Dia</i>	<i>Any</i>	<i>Mestres de minyons</i>	<i>Mestres de gramàtica</i>	<i>Mestres de minyones</i>
8 gener	1719	Borrell Miralles	Sardà	Calafat Canturri Farratge Giner Farreras Sabina Capdevila
24 juny	1719	Borrell Miralles	Sardà	Calafat Canturri Farratge Farreras
7 juliol	1720	Borrell Ignasi Batlle	Serrà Melcior Barbera	Farreras Farratge Calafat Capdevila Giner Estela Francisca Alomar
9 febrer	1722	Borrell Batlle	Serrà Barbera	Poden seguir les mestres que vulguin. Sense sou.
12 abril	1723	Borrell Un altre mestre, sense salari.	Barbera	També segueixen les mestres que vulguin. Sense salari.
9 abril	1724	Borrell	Barbera Pau Nicolau: 2a aula	No hi consta cap nom; se suposa continuen les mateixes.
27 maig	1725	Borrell Un ajudant	Barbera Nicolau	Les mateixes sense salari.
11 juny	1726	Borrell Un ajudant	Melcior Barbera Nicolau	Les mateixes sense salari.
2 març	1727	Borrell Joan Fabregat	Pau Nicolau demana passar a la 1a aula	Les mateixes sense salari.
8 agost	1728	Borrell Fabregat	Primera aula en oposició Nicolau: 2a aula	Les mateixes sense salari. Magdalena Blai: mestra de cosir amb franquesa de casa.

JOSEP FÀBREGAS I JUDIT VIDAL

<i>Dia</i>	<i>Any</i>	<i>Mestres de minyons</i>	<i>Mestres de gramàtica</i>	<i>Mestres de minyones</i>
18 abril	1729	Borrell Fabregat	Josep Camprubí: 1a aula Nicolau	Les mateixes mestres de puntes. Magdalena Blai, de cosir.
12 març	1730	Borrell Batlle Agustí Guau Fabregat	Camprubí Nicolau	Les mateixes mestres. Blai
17 març	1731	Borrell Batlle Guau	Camprubí Nicolau	Les mateixes mestres. Blai
30 març	1732	Borrell Batlle Guau Feliu Segura, sense salari	Camprubí: 2a aula Tomàs Auger: 1a aula	Les mateixes mestres. Blai
25 març	1733	Pere Cerarols Batlle	Camprubí: 2a aula Baltasar Pasqual: 1a aula	Les mateixes mestres. Blai
14 febrer	1734	Cerarols Batlle	Camprubí No es fa elecció de 1a aula.	Les mateixes mestres. Blai
8 febrer	1735	Batlle Cerarols Guau Felip Ferran	Camprubí	Les mateixes mestres. Blai
21 febrer	1736	Batlle Cerarols Guau Ferran	Auger Camprubí	Les mateixes mestres. Blai
26 febrer	1737	Batlle Cerarols Ferran	Auger Camprubí	Les mateixes mestres. Blai
23 febrer	1738	Batlle Cerarols Ferran	Auger Camprubí	Les mateixes mestres. Blai
21 febrer	1739	Batlle Cerarols Ferran Felip Segarra	Auger Camprubí	Ferratge Estela Blai

<i>Dia</i>	<i>Any</i>	<i>Mestres de minyons</i>	<i>Mestres de gramàtica</i>	<i>Mestres de minyones</i>
16 febrer	1740	Batlle Cerarols Ferran Josep Rull Jaume Gatell Segarra	Auger Camprubí	Les mateixes mestres. Blai

4. CONCLUSIONS

La característica que es manté constant durant aquests cinquanta anys, que hem estudiat de l'ensenyament a Reus, va ser que hi havia molt bona voluntat per part del Consell però les actuacions pel que fa al proveïment de les places de mestres i l'atenció a l'educació era força improvisada, tot depenent més de les possibilitats econòmiques que no pas de les necessitats educatives de la vila. Amb això volem dir que no hi havia una planificació que donés resposta a situacions imprevistes, com podia ser la substitució per jubilació o per defunció dels mestres.

Al llarg del segle XVIII, el criteri per establir el nombre de professors estava en funció de les necessitats demogràfiques d'una població creixent però també de la disponibilitat econòmica del municipi. Les partides dedicades al manteniment dels mestres no augmentaven en proporció al nombre d'aquests, és a dir, en cas de necessitar un altre docent, sovint s'havien de repartir els mateixos diners —tot quedant-se amb la meitat del salari—, o en el millor dels casos, veïen reduïda la seva paga. Una alternativa era compensar la rebaixa del sou amb la franquesa en el lloguer dels habitatges o l'exempció de determinades taxes impositives.

El Consell municipal finançava l'ensenyament, però davant la insuficiència de recursos permetia que les famílies amb certes possibilitats econòmiques abonessin una petita quantitat, que se sumava al salari del mestre.

Es contemplava també la iniciativa privada; alguns ensenyants començaven la seva labor de forma particular, però ben aviat acudien al municipi en petició d'ajuda i més reconeixement, cosa que els permetia accedir a ser mestre municipal tan aviat com es produïa alguna vacant. Era una forma de promoció personal, fet que contemplem tant en els mestres de primeres lletres com en els llicenciats, que impartien les lliçons de gramàtica, els quals —en una altra manera d'ascens— intentaven passar de l'aula primera a la segona. També es donava el cas de joves estudiants que havien començat com ajudants de mestres i van progressar fins a consolidar la plaça.

Una altra forma de proveir la docència era a través de la convocatòria d'oposicions; hem pogut apreciar en algun cas com s'exercia la plaça de manera interina, per haver quedat pendent de resolució el concurs públic. En aquestes circumstàncies es feia una

crida als pobles de la rodalia perquè les persones qualificades hi poguessin participar. També es va donar el fet d'accedir-hi a partir de recomanacions d'alts càrrecs.

En general i malgrat la improvisació que hem comentat, es denota un interès, en aquestes dates treballades, de fomentar l'educació pública entre la joventut. Tot i que s'aprecia una notable diferència entre la preocupació segons que l'educació anés adreçada a nois o a noies. En el cas de les noies no es percep una voluntat de transmetre coneixements científics, sinó que la formació estava basada en els rols tradicionals de les dones, en l'educació de la feminitat.

5. DOCUMENTACIÓ I BIBLIOGRAFIA

Documentació

Arxiu Comarcal del Baix Camp

Fons municipal. Llibres d'actes 1674-1693

Fons municipal. Llibres d'actes 1693-1710

Fons municipal. Llibres d'actes 1710-1741

Arxiu Històric de Tarragona

Memoria del Instituto de segunda enseñanza de la ciudad de Reus. Reus: 1878.

REIXACH, Baldiri (1748), *Instruccions per la ensenyança de minyons*. Girona: Narcís Oliva Estamper i Llibreter a la plaça de les Cols.

Bibliografia

CALVO FERNÁNDEZ, Vicente (2013). «La renovación de los métodos de enseñanza de la lectura en la España de finales del siglo XVIII y comienzos del XIX: la figura de Vicente Naharro». *Revista Complutense de Educación*, vol. 24, núm. 1, p. 211-227.

FERNÁNDEZ CLARÉS, M. Luisa (2008). «L'ensenyament de les primeres lletres a Terrassa durant el segle XVIII». *Terme*, 23 p. 111-123.

FERRAZ LORENZO, Manuel (2003). «La enseñanza en España durante el Antiguo Régimen (s. XVIII). El ejemplo periférico insular de Gran Canaria, como fraude de la Ilustración a la educación popular». *Revista Mexicana de Investigación Educativa*, vol. 8, núm. 18 (maig-agost), p. 479-502.

GUTIÉRREZ GUTIÉRREZ, Clotilde (2010). «Legislación y prácticas educativas en el siglo XVIII». *Cabás*, núm. 4, p. 1-12.

IMPARATO-PRIEUR, Sylvie (2000). «La enseñanza de primeras letras en España en la segunda mitad del siglo XVIII: contenidos y métodos a través de algunos tratados de enseñanza». *Contextos Educativos*, 3, p. 235-252.

- LASPALAS, Javier (2002). «La legislación sobre escuelas de primeras letras su administración en Navarra durante la segunda mitad del siglo XVIII». *Educación XXI*. UNED, vol. 5, p. 199-225.
- MARTÍN GARCÍA, Alfredo (2007). «La enseñanza de las primeras letras en El Ferrol de finales del Antiguo Régimen». *Estudios Humanísticos. Historia*, 6, p. 169-194.
- MARTÍNEZ SHAW, Carlos (1996). *El Siglo de las Luces. Las bases intelectuales del reformismo*. Madrid: Temas de Hoy.
- ORIOI MONCANUT, Ana Maria (1959). *La enseñanza en Barcelona a fines del siglo XVIII*. Madrid: CSIC / Instituto San José de Calasanz de Pedagogía.

